

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

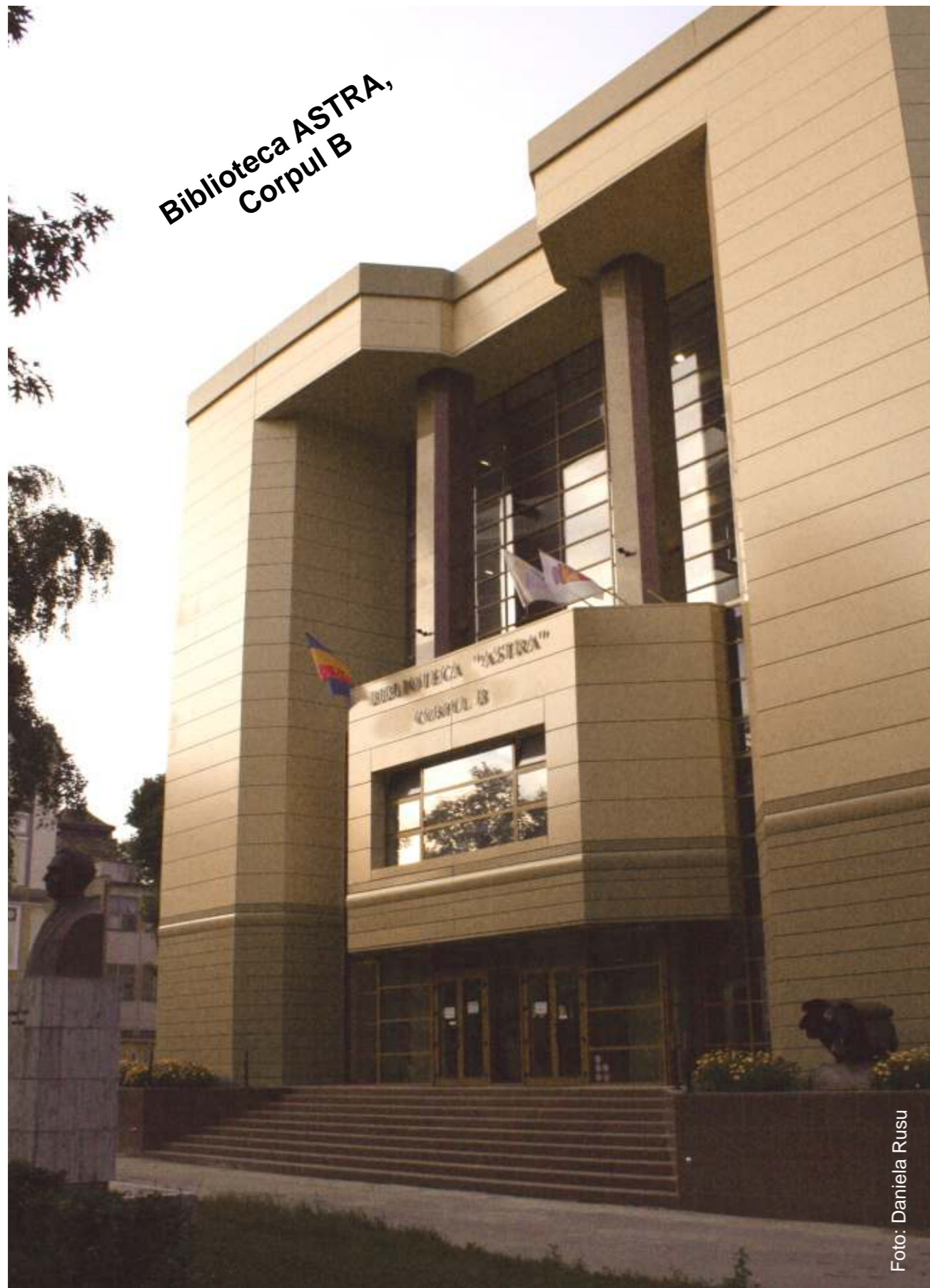
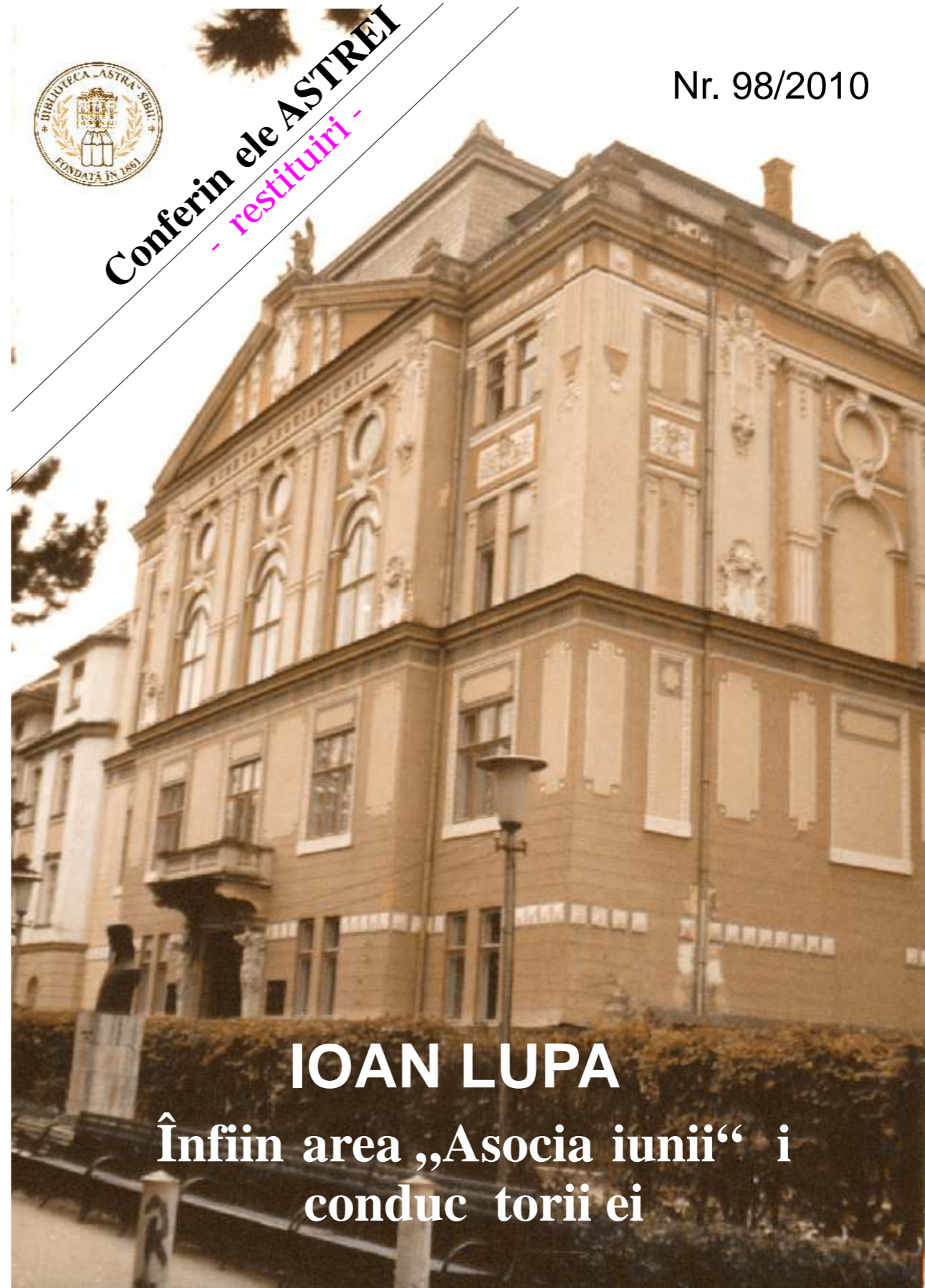

Foto: Daniela Rusu

Conferințele ASTREI
- restituiri -

Nr. 98/2010

IOAN LUPA

**Înființarea „Asociației” și
conducătorii ei**

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele restituite:

IOAN LUPAȘ: *Înființarea „Asociațiunii” și conducătorii ei*

Coordonatorul colecției: **Onuc Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: **Daniela Rusu**
Editor: **Ioana Butnaru**
Tehnoredactare: **Gabriela Hașegan**

Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU
Str. George Barițiu, nr. 5/7
550178 Sibiu/România

Tel: +40 269 210551
Fax: +40 269 215775
Internet: www.bjastrasibiu.ro
E-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Ioan Lupaș
(1880 – 1967)

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13

Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbătut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28

Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30
Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri'a, nu are dreptu a se numerá intre poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39

Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociațiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889</i> ...	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51

Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52
Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65

Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66
Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78

Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79
Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane</i>	90

Constantin Cubleșan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian</i>	91
Constantin Cubleșan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist</i>	92
Constantin Cubleșan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farcas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Șuluțiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sî vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu</i>	97
Ioan Lupaș	<i>Înființarea „Asociațiunii“ și conducătorii ei</i>	98

IOAN LUPAȘ

ÎNFIINȚAREA „ASOCIAȚIUNII“ ȘI CONDUCĂTORII EI.*

I.

Cea mai de căpetenie problemă pentru un popor, care vrea să scape de jugul robiei sufletești și trupești, este să-și creeze o cultură proprie, cu ajutorul căreia să pună în lucrare toate forțele sale intelectuale și fizice, încătușate de răutatea vremilor sau amorțite prin o îndelungată stare de letargie.

Începutul oricărei culturi naționale poartă, în mod fatal, urmele unor influențe și împrumuturi străine. O cultură cu totul independentă, din chiar originea sa, nu ne poate arăta iatoria. Influențele și împrumuturile străine orice popor capabil de cultură și de viață le transformează, și imprimându-le notele distinctive ale caracterului său național, le dă o înfățișare nouă, originală. Dar aceasta n'o poate face cu destulă izbândă, decât după ce ajunge la cunoștința de sine și poate să prețuiască, după dreptate, comorile și însușirile sufletești, cu cari l-a înzestrat Dumnezeu, - talanții, pe cari e dator să-i chivernisească în modul cel mai înțelept. Indată ce un popor ajunge la conștiința de sine, trebuie să cerce a se emancipa de sub epitropisirea prea îndelungată a unei culturi

* Transilvania, Sibiu, 1911, an XLII, pg. 326-348
Textul respectă ortografia vremii

6 **Conferințele Bibliotecii ASTRA**

străine, care poate să-l reducă la sclăvie sufletească chiar și atunci, când se bucură în alte privințe de toată libertatea cetățenească și e stăpân pe destinele sale. Trebuie deci să-și dovedească fiecare națiune propria sa destoinicie culturală, adăugând ea însăși, din propriile sale comori sufletești, măcar o singură petricică la edificiul pompos al culturii generale, ca și cum ar da o dobândă pentru inevitabilele împrumuturi străine, cari se întâlnesc la începutul culturii sale. Așadar influențe culturale străine trezesc naționalitatea și o îndeamnă ca, la rândul său, aceasta să-și creeze o cultură proprie, care prin notele sale distinctive și originale să fie în stare a contribui ea însăși la îmbogățirea, sau măcar la varietatea culturii generale.

Problema culturii naționale este de cea mai mare însemnătate în viața oricărui popor. Tot ce se lucrează în vederea acestei probleme și spre o rezolvire înțeleaptă a ei, nu se pierde, nu se risipește, cum se risipesc și se anihilează, bunăoară în luptele politice, atâtea forțe intelectuale și fizice ale poporului nostru fără nici un rezultat sau, în cazul cel mai bun, pentru niște rezultate de scurtă durată.

Se știe, că la începutul erei constituționale în monarhia habsburgică obținură și Românii ardeleni câteva rezultate politice însemnate, cum au fost congresele naționale din 1861 și 1863 sau chiar legile dietei ardeleni, privitoare la inarticularea drepturilor politice ale națiunii și limbii române. Dar aceste rezultate politice au fost, durere, de o durată foarte efemeră. În momentul, când au fost dobândite, au și început a se pierde, a se spulberă. Cu mult mai trainice și mai sigure s'au dovedit însă rezultatele obținute de Românii ardeleni, în acest timp, pe teren bisericesc și cultural. Intre instituțiunile culturale românești, create la începutul erei constituționale, de importanță deosebită a fost și este "*Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*".

II.

Lipsa unei societăți literare și culturale, în felul cum aveau și alte popoare împrejmuitoare, începuse a fi simțită și de Românii ardeleni încă pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, când se proiectase, după ideile vestitului doctor Ioan Molnar, “societatea literaților din Sibiu” cu scop de a tipări un ziar pentru popor (1789) iar ceva mai târziu (1795) așa numita “societate filosoficească a neamului românesc în mare prințipatul Ardealului”, care înșiră între membrii săi “preoți, învățători, toți supuși bisericii Răsăritului, doftori, filosofi, istorici și alți mai mulți învățați la număr”. Această societate cerea dela membrii și sprijinatorii ei câte 15 florini pe an. In schimb intenționa să tipărească o bibliotecă cu “vestiri filozoficești și moralicești, manufacturi neguțătorești, științi și regule dieteticești”, pe lângă care mai promitea și alte cărți despre “teologia moralicească a Răsăritului” și “alte istorii bisericești” apoi biografiile principilor munteni și moldoveni și “istoria Românilor pe larg, culeasă din cele vechi adevărate istorii” și în sfârșit “alte deprinderi ale lumii vrednice de a le ști”.

Proiectul acesta, la alcătuirea căruia învățații ardeleni par a se fi orientat mai ales după fasciculele revistei germane, ce apărea pe atunci în Sibiu sub titlul: “Siebenbürgische Quartalschrift”, nu s’a putut realiza.

Cu o jumătate de secol mai târziu conducătorii tineri și idealști ai Românilor ardeleni, se ocupau cu gândul de a înființa o “academie română”. Alții, mai buni cunoscători ai împrejurărilor, mai realiști, înțelegeau că planul

8 Conferințele Bibliotecii ASTRA

acesta nu-l vor putea duce la îndeplinire. Dar pentru toți eră o veche dorință crearea unei instituțiuni, care pe lângă promovarea literaturii și culturii românești, să poată împreună la un loc întreaga românimea ardeleană, desbinată în două confesiuni, să cimenteze legăturile de unitate și frăție, și să afle mijloacele necesare pentru răspândirea culturii naționale în păturile largi ale poporului.

Primind la 1852 niște ajutoare bănești prefectii Balint (9500 fl.) Axente (9000 fl.) și Iancu (6000 fl.), după cum aflăm dintr-o scrisoare a lui Aron Florian, au dăruit toți trei suma de 2500 fl., care sumă s'a depus pe numele lui Dr. Vasici la cassa de păstrare săsească („Sparkassa”) din Sibiiu, în ziua de 30 Aprilie 1852, ca să poată servi ca bază la înființarea unei societăți literare române. În 2 Maiu 1852 Florian scrie lui Ioan Maiorescu despre această întâmplare următoarele: “Eu mă folosii de ocaziunea aceasta, când li-s'au dat banii, pe lângă decrete foarte flatătoare și stătui de dânsii, ca să dea ceva pentru un scop național; am socotit, că *centrul de unire al Românilor nu poate fi altul decât o societate literară română*. Ei pătrunseră necesitatea și importanța și contribuiră Balint 1000 fl., Axentiu 1000 fl., Iancu numai 500 fl. C. M. Eu făcui iute actul de fundațiune, pe care ei îl subscrieră, luai banii dela ei și îi puserăm la Sparkassa. Prin actul de fundațiune ei au ales 5 bărbați din cei de aici și pe Barițiu din Brașov, ca să compună statutele, să le subștearnă la guvernii spre aprobațiune și să facă pașii trebuincioși, ca societatea să intre în viață. Bine s'a făcut ori ba?... Eu de scop al societății literare în actul de fundațiune, am pus *cultura și dezvoltarea limbei și publicarea de cărți folositoare*”.

Maiorescu însă nu aprobă ideea lui Aaron Florian, ci insistă pentru înființarea unei academii române. Mai târziu Florian, învinuit de Maiorescu, că ar fi agitat contra academiei, se scuză prin epistola din 4 August 1852

spunând, că dânsul și-ar jertfi pentru academie, dacă ar fi “practicabilă”, nu numai opiniunile, ci întreagă personalitatea sa.

Divergența opiniunilor între ceice doriau “societatea literară” și între ceice insistau pentru înființarea unei academii, de o parte, iar de altă parte nefastele învrăjbiri și frecări confesionale, cari au bântuit întreg deceniul absolutismului, împiedecând realizarea acestui plan, banii depuși la “Sparkassa” din Sibiiu i-a ridicat, în vara anului 1854, desigur cu învoirea lui Vasici și a donatorilor, poetul Andrei Murășan.

Înființarea societății literare a rămas deci tot în domeniul dorințelor, cari își așteptau înfăptuirea în timpuri mai senine.

La sfârșitul deceniului (1859) apărù în “Aradul vechiu” un fel de almanah literar, intitulat “Muguri”, dedicat “sexului frumos român” și alcătuit “prin conlucrarea junimei clericale și studioase a claselor gimnasiale superioare”, cuprinzând 59 poezii parte originale, parte reproduse din autori cu renume.

Această carte îndemnă pe colaboratorul “Telegrafului Român”, Zaharie Boiu, să scrie o recensiune severă, spunând, că tot ce e bun într’ânsa, nu e propriu și tot ce e propriu, nu e bun, afară de trei poezii ale lui Atanasie Marienescu, cari sunt “ca trei fire de măgheran printre urzici”. La observațiile lui Boiu răspunde profesorul din Arad, Dr. Atanasie Șandor, luându-și elevii în apărare. (Tel. Rom. 1860 nr. 13).

Critica severă a lu Z. Boiu avù darul a provocà o discuție serioasă și folositoare prin faptul, că s’a accentuat iarăși necesitatea unei societăți literare, s’au indicat chiar căile și mijloacele potrivite pentru împlinirea acestei dorințe vechi.

Corespondentul “Telegrafului Român” din Țara Oltului, dl. Ioan Pușcariu, arată, că nu atât studenții arădani sunt de vină pentru versurile slabe

10 Conferințele Bibliotecii ASTRA

din almanahul “Muguri”, ci mai mult societatea românească însăși, deci împrejurarea, că ei n’au avut de unde să învețe a scrie românește frumos și corect. “Adevărat, că copiii dela Arad & Comp. cu idei ungurești, cu sintaxă germană și cu cuvinte latinești nu putură produce o carte poetică, însă oare avem noi un Panteon român, niște *sărbători olimpice*, unde să audă pe bătrâni românește?”

Aceasta lipsește, cum a lipsit în tot trecutul românesc, care în părțile sale mohorâte se caracterizează, între altele, și prin totala “lipsă de reuniuni”, pe când “dacă am avea nu o academie ca a Ungurilor din Pesta, ci numai o reuniune modestă ca a Sașilor din Transilvania, cea pentru cunoștința țării (“Verein für Landeskunde”), o reuniune de exemplu, pentru cultura poporului român, dacă ne-am adună sub forma asta *legală* în tot anul odată la Brașov, apoi la Săcele, la Zărnești, la Făgăraș, la Sibiiu, la Rășinari, la Săliște, la Hațeg și așa mai încolo, unde s’ar găsi niște cuartire modeste pentru confluenții reuniunii, apoi am trece și la Lugoj, Lipova, Arad și mai pe urmă la Cernăuți și Suceava – dacă din o contribuire ce o ar hotărî statutele s’ar forma un fond pentru o bibliotecă română, muzeu român ș. a. – dacă literații noștri și mai ales cei începători, mai înainte de a-și da lucrările lor pe mâna fiilor lui Guttenberg, le-ar așterne acestei reuniuni spre o revizuire literară – cred, că atunci ne-am putea cunoaște mai întâi slăbiciunile noastre, apoi am putea îndreptă și pe ale tinerilor mai cu datornică cruțare, fără să aibi scârbe, fără de a-i descuraja și a-i desmântă poate pentru totdeauna dela literatură... atunci i-am face atenți și la aceea, că nu fiecare are aplicare naturală spre poezie și sila e în zadar; că nici nu e de lipsă a se face toți deodată poeți; că poezia crește mai lesne pe fețele, decât pe dosurile Carpaților; că spre recompensă noi aici avem alte fântâni literare de exploatat: antichitățile, istoria și geografia română, mineralogia, botanica, fauna ș.a...”

Curând după acest apel ziaristic urmează, tot în coloanele “Telegrafului Român” o corespondență din Blaj, scrisă în 11 Aprilie 1860 de profesorul Ioan Rusu, care insistă și el asupra foloaselor, ce ar putea să aducă o societate literară, și îndeamnă pe Români să nu mai stea “cu mâinile în sân, să le pice mură în gură, ci să-și unească puterile și luminile minții, să nu cruțe nici jertfe, nici osteneală pentru un scop nobil, căci numai așa vor scăpa de judecata lumii și de osânda posterității”.

III.

În 10 Maiu 1860 Șaguna înaintează, în această chestiune, guvernatorului ardelean Liechtenstein o petiție subscrisă de 171 Români, cari roagă guvernul ardelean să le îngăduie a ține în Sibiiu o adunare constituantă (“consultătoare”). Petiția aceasta a fost scrisă de Dr. Ioan Rațiu și “compusă, cum se exprimă Barițiu, în termeni atât de pipăiți, umiliți, respiratori de lealitate, pe cât se puteau afla în limba germană, bogată în expresiuni plăcute despotismului”.

În răspunsul său din 12 Iulie 1860, adresat lui Șaguna, care se află atunci ca membru al senatului imperial în Viena, guvernatorul Liechtenstein spune, că înainte de a admite adunarea cerută, trebuie să i se facă cunoscut, cel puțin în liniamente generale, proiectul de statute, căci dânsul nu poate încuviința constituirea unei societăți cu tendințe exclusive naționale și care se izolează, în mod vădit, de celelalte naționalități din țara aceasta (“da ich eine den übrigen hierländigen Nationalitäten in ostensibler Weise getrennte und exclusiv nationaler Tendenzen huldigende Association... nich für zulässig erachte”).

12 **Conferințele Bibliotecii ASTRA**

După primirea acestui răspuns Șaguna s'a adresat curând lui I. Pușcariu, Barițiu și Cipariu, cu rugarea de a elabora fiecare câte un proiect de statute și a i le trimite spre întrebuintare. Din aceste 3 proiecte a combinat însuș unul, înaintându-l guvernatorului cu rugarea, "să binevoiască a-l subșterne Maiestății Sale... și a mijloci încuviințarea lui cea dorită de o nație, care a dat nenumărate dovezi despre alipirea sa cătră tronul maiestatic și al cărei patriotism curat și străin de orice separatism ostensibil se dovedește și cu §-ul 4 al statutelor, unde limpede se zice, că membrii acestei Asociațiuni pot fi de orice religie și nație".

După ce primi răspuns favorabil dela guvernatorul Liechtenstein, convocă pe ziua de 9/21 Martie 1861 la Sibiu pe toți cei 171 de inși, cari au subscris petițiunea din 10 Maiu 1860.

În edificiul seminarului s'a ținut sub prezidiul lui Șaguna adunarea constituantă, care a discutat și aprobat statutele. Șaguna deschise adunarea prin o frumoasă cuvântare, comunicând rezultatele stăruințelor, ce s'au pus pentru înființarea acestei societăți, și arătând, că "legile patriei noastre sunt de natură progresivă, deși într'un punct încă ne apasă, adecă în punctul naționalității", termină cu următoarele cuvinte de îmbărbătare, cari pe lângă un apel călduros, cuprind și o promisiune solemnă, împlinită din partea lui cu prisosință:

"...monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâni barbare și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; însă monumentele spirituale și moravurile cele bune, precum și valoarea lor rămân pentru toți timpii nerăsturnavere, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică și fizică, de ele nu se poate atinge mâna barbarului, furul nu le poate fură, moliile nu le pot mânca. Fiind așadară problema noastră a înaintă literatura, cultura, industria și agricultura națiunei noastre, adecă a înaintă starea spirituală și materială a poporului nostru, vrem a deșteptă prin mijloace

naționale facultățile, va să zică cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinația sa și să o știe întrebuițată spre tot binele, precum și alte nații fac astăzi aceasta și precum cere spiritul cel civilizator al secolului nostru; darurile lui vor garantiza viitorul cel mai fericit al mult cercatei noastre națiuni și o vor feri de niște lovituri ucigătoare de religia și limba ei. Aceste convingeri mari să ne însuflețească, domnilor, pe noi toți, și atuncia tare cred, că cerul va încoronă cu flori de mângâiere întreprinderea noastră, și va sculță rugăciunea mea, prin care cucerindu-mă îl rog, ca să reverse binecuvântarea sa asupra Asociațiunii noastre, căci tot darul desăvârșit vine de sus, dela părintele luminilor.

În sfârșit din parte-mi mă oblig, că voiu sprijini scopul Asociațiunii noastre, încât va stă în puterile mele, căci aci voiu fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbei mele materne, care la străini nu s'a învrednicit de atențiune, însă acelea cu atâta mai scumpe sunt inimii mele”.

La sfârșitul adunării (ședința III) Barițiu mulțămește lui Șaguna pentru ostenețele și sacrificiile, ce a binevoit, precum în nenumărate cazuri, așa și cu ocaziunea acesta, a le aduce în cauza națiunii și îl roagă să stăruiască și mai departe în favorul acestei Asociațiuni “până la deplina ei înființare prin aprobarea preainaltă a statutelor și până la prima adunare generală”...

Statutele discutate și primite în această adunare Șaguna le înaintă din nou, prin guvernul ardelean, la Viena, de unde primind în Septemvrie aprobarea preainaltă, el convocă pe ziua de 23 Octomvrie (4 Nov.) la Sibiiu “pe toți inteligenții națiunii noastre, cari voiesc a fi membrii “Asociațiunii”, spre a lua parte la inaugurarea și deplina constituire a aceleiași”. In discursul inaugural rostit cu acest prilej Șaguna spune, că “Asociațiunea are o problemă “pe cât de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile”...”pe atât și de serioasă și grea, pentrucă cere o

perseverență de fier și un sacrificiu din inimă”. Schițează apoi pe scurt luptele, ce a purtat el cu ministrul Thun pentru promovarea culturii naționale în deceniul absolutismului, și pașii, ce i-a făcut pentru înființarea „Asociației”, terminând astfel: “Domnilor, masa dulcei maicei noastre este pregătită pentru oaspeți mulți; maica noastră a fost până acum îmbrăcată în doliu, dar de acum înainte se îmbracă în haină de nuntă și pofteste la masă pe toți fiii săi, ca să strălucească și ea în și cu casa sa și să înoiască pe fiii săi, precum se înoiesc tinerețele vulturului”. La cuvântarea lui Șaguna răspunde Cipariu prin clasicul său discurs despre importanța limbei naționale, a acestui “tesaur ... dulce ca sărutările măicuțelor noastre, când ne aplecau la sânul lor, tesaur mai scump decât vieața; tesaur, care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată, ca cineva cu puterea, cu înșelăciunea, sau cu momele să ni-l răpească din mâinile noastre, atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângâiere, că nu am tradat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni a ne numi fiii lor: limba românească”, și adaugă: “Un razim naționalității române se împlântă astăzi, ci sperăm, că asemenea razime de asta și de alte forme se vor împlântă și de aci înainte și mai multe și mai puternice”.

Așa, după 16 luni, computeate din 10 Maiu 1860 până în 13 Septemvrie 1861 – scrie mai târziu Barițiu – inteligența poporului român ajunse ca să-și câștige un loc de convenire, unde să nu aibă a face nici cu scolasticismul teologilor, nici a se arunca în vâltoarele politice militante, ci a se mărgini pe câmpul cel de altmintrelea foarte larg, totodată frumos și dătător de vieață al literaturii și al științelor, precum și a căută neîncetat mijloace, nu fantastice ci reale și oneste spre a lumina, cultiva, înavuți și fericiți pe popor, pentruca să fie fericită țara”.

Cu ocazia constituirii s'a adunat suma de 5600 fl. dela 212 membri, cari au contribuit cu diferite sume dela 5-210 fl.; prelații premergând și aci cu frumos exemplu, au dăruit pe seama "Asociațiunii": Șuluțu 2000 fl., iar Șaguna 1050 floreni.

În ședința a doua s'a ales ca prezident pe timp de 3 ani (în sensul §-ului 11 din statute) Șaguna cu 75 voturi, față de 20 date pentru Șuluțiu, 17 pentru Andreiu Mocioni și 11 împărțite între alții. Cu unanimitate au fost aleși Cipariu vice-prezident și Barițiu secretar primar, iar ceilalți funcționari și un comitet de 12 inși – cu majoritatea voturilor. În semn de recunoaștere a meritelor literare 24 de români, din provinciile austriace și de peste munți au fost aleși membri onorari, tot asemenea și 3 străini: contele G. Csáki "pentru ajutoarele făcute școalelor și literaturii românești", Aurel Kecskeméti, redactor la "Sürgöny" în Pesta și Dr. E. I. de Tkalacz, redactorul revistei "Ost und West" din Viena – "pentru favorirea limbei române".

În ședința a 4-a și cea din urmă se decide a se împărți, începând cu anul școlar 1861/2, între 10 studenți lipsiți de mijloace, o sumă de 600 fl., apoi în lipsa unui local propriu, Șaguna propune și adunarea primește "ca o odaie din Seminarul diecezan să se adapteze spre scopul acesta". Adunarea se încheie prin următorul cuvânt potrivit al lui Șaguna: "Ne-am adunat în caritate, ne despărțim în caritate. Dea Dumnezeu, ca până la capătul veacului să fie tot așa. Să ne mai întâlnim la masa mamei noastre comune: să ne îndulcim de limba, de naționalitatea și de toate câte sunt ale Românului. Luați seama, în ce momente și în care epocă viețuim. Popoarele mai înainte au putut trăi fără literatură; iar astăzi așa ceva este curat peste puțină. Feudalismul aristocratic s'a delăturat prin desvoltarea puterii morale și cunoașterea legilor firești; a pășit în locul aceluia egalitatea de drepturi și egala îndreptățire, să nu uităm

însă, că puterea minții și a geniului, științele și artele sunt, care în zilele noastre dau popoarelor tărie și le asigură viitorul”.

Astfel s-a înființat “Asociațiunea transilvană”, după multe încercări și stăruințe și prin o precauțiune înțeleaptă, care a știut prinde momentul oportun și a reușit a înlătura diferitele greutăți, ce îi stăteau în cale și ar fi putut s’o repună din momentul înființării sau chiar înainte de a lua ființă, cum știm, că s’a întâmplat la 1852. “Asociațiunea s’a născut” – cum spuneă N. Iorga cu dreptate la 1905 - din curentul neîntrerupt spre lumină, care a însuflețit de 150 de ani măcar pe Românii din Ardeal și țările ungurești, din iubirea adevărată cătră popor, căruia îi trebuiau școli, tot mai bune și mai românești, pentru a putea stă alături cu alți locuitori ai acelu pământ. Ea s’a adus la îndeplinire într’o clipă rară, când amintirile unor primejdioase lupte, purtate împreună, uniseră în inimi pe credincioșii celor două Biserici, rivale totdeauna din nenorocire, dușmane uneori, în care anumite împrejurări au împărțit neamul nostru din acele părți amenințate. Dela început “Asociațiunea” a fost și a lui Șaguna și a lui Șuluțiu și a Blăjenilor și a Sibienilor, și a Uniților și a Neuniților. Și aceasta alcătuește *însușirea ei de căpetenie și cea mai scumpă.... Unde desbină legea, unește cartea, lumina*”.

Ca președinte al Asociațiunii a participat Șaguna la ședințele comitetului și a condus trei adunări generale, dela celelalte fiind împiedecat prin neconținutele lupte, ce purtă tocmai atunci pe teren politic, bisericesc și școlar. La distribuirea ajutoarelor pentru studenți eră totdeauna cu cea mai mare atențiune și dacă pentru vreunul dintre studenții cei buni nu se ajungea ajutor din fondurile extrem de modeste ale Asociațiunii, nu stătea mult pe gânduri, ci îi oferia din al său, căci pentru cererile oamenilor harnici Șaguna aveă totdeauna urechia și punga deschisă. Cu toate acestea s’a întâmplat să aibă unele neplăceri în această funcție a sa: deoarece confesionalismul strâmt și

unilateral n'a putut fi stârpit cu desăvârșire niciodată dintre Români, oricâte afurisenii s'au rostit asupra lui, în public și în particular, într'un an i s'a adus lui Șaguna învinuirea, că la stăruințele lui din fondurile Asociațiunii se dau toate stipendiile numai studenților de religia ortodoxă. Invinuirea erà însă cu totul lipsită de orice temei. Șaguna a arătat, că tocmai în anul respectiv nici un student ortodox n'a fost ajutat de Asociațiune, ci numai uniți.

Cea mai frumoasă și mai reușită dintre adunările generale ale Asociațiunii, sub prezidenția lui Șaguna a fost, desigur, cea din Brașov, ținută la sfârșitul lui Iulie 1862 și împreună cu o expoziție de produse ale industriei naționale. La deschiderea ei au asistat peste 800 de membri. În discursul său introductiv, Șaguna, pornind din cunoscuta sentință a istoricului Bonfiniu, că "Românii s'au luptat mai mult pentru limbă, decât pentru vieță", a vorbit "cu multă prudență, multă abnegațiune, mult patriotism concentrat, - cum scrie Odobescu, care a participat la această adunare, - despre importanța limbii și culturii naționale, spunând că națiunea română nimic mai mult și mai puțin nu dorește, decât aceea, ca să rămână în vieța sa națională, adecă în vieța limbei sale, și prin aceea, ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze și să lătească cultura și prosperitatea națională și patriotică, precum o vede aceasta la celelalte națiuni surori compatriotice".

În optimismul său entuziast declară, că se simte "de trei ori fericit" ca președinte al acestei Asociațiuni, căreia îi procește că într'un viitor nu prea depărtat își "va vedea ostenelele sale încoronate cu succesul dorit": literatura, cultura, școalele, înstitutele literare vor ajunge în stare înfloritoare, satele și orașele românești vor înainta, grădini și holde frumoase se vor vedea acolo, unde până ieri erau numai "polomide și alte ierburi sălbatice", economia rațională va pătrunde și la plugarii noștri, "pe scurt nu vor trece multe zeci(mi) de ani și națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale

intelectuale, industriale și materiale, pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare, iar membrii acestei Asociațiuni nu vor cruța nici un sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit și propășire națională”.

În această adunare generală, pe lângă animatele desbateri în chestia ortografiei și frumoasele disertații ale lui G. Barițiu, Gavriil Muntean, T. Cipariu și Ioan Pușcariu, au mai fost și alte momente însemnate ca d. e. premiarea poeziilor lui Andreiu Murășanu, cu 50 de galbini. Suma eră destul de modestă, ceea ce președintele Șaguna află de lipsă a justifica prin următoarele cuvinte: “In adevăr mie mi se pare puțin această sumă pentru celebrul nostru poet, însă proiectarea s’a făcut în privire cu starea pecuniară a Asociațiunii. Dar la acest neînsemnat premiu se adauge altul foarte mare, premiul moral, și cred, că explic simțămintele și convingerea adunării poftind d-lui Andreiu Murășan a avea tăria trupească ca vârful Surului și Măgura Codlei”. Iar suma ajutoarelor, destinate a se distribui între studenții români, s’a urcat la 1200 fl. Șaguna, neputând aprobă pornirea de a se da ajutoare numai studenților în drept (juristilor), spune într’un ton și glumeț și serios: “Această chestiune e foarte delicată. Dară nu-s eu inamicul tinerimii, și nu știu dacă ea are mai mare grije de mine, sau eu de ea? Domnii din comisiune au propus lucrul acesta pentru toți și numai astfel, adică: 1200 fl. pentru stipendiul juriștilor exclusiv. Tot se fac ajutoare, dar pentru preoți nu. Nu facem și noi parte din națiune?” Statutele Asociațiunii nu opresc aceasta de loc. Așadară eu propui, ca banii destinați pentru stipendii, să se întrebuinteze în ajutoare pentru studenții dela toate facultățile”.

Adunarea primește această propunere, votând încă și o sumă de 200 fl. spre a se ajutoră “doi tineri români calificați în vreo meserie și cari voiesc a se face măiestri”, 100 fl. ca premiu pentru cea mai bună carte “despre înaintarea economiei de câmp și a pomăritului între români: iar 100 fl. pentru un român

“care va învăța arta stenografică și va da chiar în viitoarea adunare generală probe despre a sa capacitate și istețime”. Tot în această adunare s’a sulevat și ideia înființării câtorva secțiuni științifice, luându-se deciziunea de a se întocmi “deocamdată numai trei secțiuni: 1. filologică, 2. istorică și 3. fizico-naturală”.

Adunarea se termină, și astădată, prin cuvintele de însuflețire ale prezidentului Șaguna, care procește, că “existența Asociațiunii nu numai nu este periclitată din nici o parte, ci e asigurată din toate părțile prin unirea, armonia, simpatia și concursul tuturor Românilor”.

Asociațiunea își fixase chiar dela început un program foarte vast și frumos, realizarea căruia trecea însă peste măsura puterilor și a mijloacelor materiale modeste, de care dispunea această instituțiune folositoare . “În sfera de activitate trasă pentru Asociațiunea noastră – scrie Barițiu – se cerea din capul locului un venit anual sigur de 40-50,000 floreni, adică interese dela un milion floreni. Dară unde eră milionul?”... Suma de 5600 fl. câți s’au putut adună la constituirea din toamna anului 1861, s’a urcat în curs de 2 ani la cifra de 20,466 fl. 86 cr.

La următoarele trei adunări generale ținute la Blaj (1863), Hațeg (1864), Abrud (1865) n’a mai putut participa Șaguna, fiind împiedecat la 1863 prin participarea la dieta ardeleană, la 1864 de o boală, pentru a cărei tămăduire trebuia să cerceteze băile din Mehadia, iar la 1865, având să sfințească, chiar în 15 August – ziua adunării generale, - pe Popasu ca episcop al Caransebeșului. În lipsa lui aceste trei adunări s’au ținut sub conducerea viceprezidentului Cipariu, care la Abrud, atât în numele său, cât și în al adunării întregi, exprimă dorința de a-l vedea pe Șaguna în fruntea strălucitelor adunări generale, spre a le conduce “cu toată energia îndatinată, și cu toată însuflețirea, ce știe insuflă în inimile tuturor”.

Adunarea ținută anul următor, 28-29 August, 1865, la Alba-Iulia a fost cea din urmă condusă de Șaguna, ca prezident. În cuvântul de deschidere arată motivele, cari l-au silit să absenteze de la cele trei adunări anterioare, adresează lui Cipariu “mulțumirea sa cordială și frățescă” pentru bunătatea și “deosebita dexteritate”, cu care a condus acele adunări “spre îndeplinirea obștească”; constată iarăși, că Asociațiunea și-a împlinit din destul misiunea sa, față cu mijloacele cele smerite pecuniare, de care poate să dispună”. Și vorbește apoi despre însemnătatea morală și socială a muncii, citând părerile unui renumit profesor de istorie (Labouleye) de la universitatea din Paris, din cari scotea încheierea, că “fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor, nici onoarea și aprețuirea lui în societatea civilă”.

Până la această adunare capitalul Asociațiunii a crescut la suma de 26,161 fl. 10 cr.

Cu câtă încredere privia Șaguna la viitorul Asociațiunii, s’a putut vedea și din mărturisirile și constatările optimiste, cuprinse la diferitele discursuri ce a rostit cu prilejul adunărilor generale. Mai citim aici o sentință caracteristică. Întâlnindu-se în vara anului 1864 la Brașov cu Barițiu, Șaguna îi zise acestuia, “cu vocea oareșicum dureroasă ca și cu un *presimț profetic*”: “*Să nu lăsăm, dle Barițiu, ca să apună Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s’ar întâmpla, să perdem toate celelalte drepturi, la câte ne nizuim, să rămânem cel puțin cu acest mijloc comun de cultură a limbei și a spiritelor. Zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă*”. La acestea adaugă Barițiu că “situațiunea cu Viena începuse a se schimba încă în 1864 în defavoarea Românilor. Episcopul Andreiu o simțise mai curând decât noi ceștialalți”.

Schimbarea situației politice a adus cu sine și campania ziaristică pornită în “Gazeta Transilvaniei” contra lui Șaguna, care începuse a-și pierde

din popularitatea de mai înainte. Probabil acestei împrejurări e a se mulțami și faptul că la adunarea generală din Cluj, August 1867, în locul lui Șaguna a fost ales prezident baronul Vasile Popu, iar în locul lui Cipariu viceprezident Ioan Hania, directorul seminarului din Sibiiu.

Sub conducerea înțeleaptă alui Șaguna și Cipariu, și pe lângă zelul neobosit al lui Barițiu, "Asociațiunea" trecuse peste greutățile începutului și își croise calea, pe care aveà să înainteze cu încetul, pas cu pas, trezind prin adunările sale generale în fiecare an câte un ținut locuit de Români, aranjând sărbări cu caracter național-cultural, ținând conferințe pentru intelectuali și pentru popor, împărțind ajutoare pentru studenți și meseriași, însuflețind publicul pentru scopurile ei și adunând mijloace pecuniare pentru realizarea acestor scopuri, măcar în parte. Când i s'au fixat scopuri prea mari și i s'au cerut să realizeze lucruri în absolută disproporție cu mijloacele ei materiale, ca înființarea unei catedre de literatura română pe lângă universitatea din Viena, sau a unui gimaziu românesc în Seini (Szinérváralja), cum se cereà în adunarea din Șomcuta-mare (1869) ori chiar înființarea unei academii române de drepturi, cum o propuneà consilierul Iacob Bologa în adunarea generală din Năsăud (1870) firește, că astfel de dorințe, oricât de juste și frumoase, nu le puteà duce la îndeplinire cu mijloacele modeste, de cari dispuneà. Dar când în fixarea țințelor "Asociațiunii" s'a ținut seamă de realitatea împrejurărilor, când propunătorii și îndrumătorii rămâneau în marginile posibilităților, din deceniu în deceniu s'a făcut totuș câte un pas spre progres, cum s'a întâmplat cu înființarea revistei "Transilvania", a școalei de fete cu internat și a muzeului istoric și etnografic, despre cari se vor da lămuriri speciale și amănunțite în alte capitole ale acestei scrieri.

Aici ne mărginim a constată, că sub prezidenția valorosului bărbat baron Vasile L. Popu (1867-1875) și a tovarășului său în conducere, a

viceprezidentului Iacob Bologa – Ioan Hania ales în adunarea din Cluj (1867) a rămas la 1870 (Năsăud) numai cu 20 voturi față de 85 date pentru Iacob Bologa – “Asociațiunea” a făcut un pas spre progres prin înființarea revistei “Transilvania”. Adunarea generală din Cluj, când a decis înființarea acestei reviste, și-a împlinit numai datoria de a satisface §-lui 33 din statutele “Asociațiunii”, în sensul căruia această instituțiune culturală trebuia să redacteze o revistă. Eră numai întrebarea, cum să fie redactată această revistă, ca foaie poporală sau ca revistă pentru intelectuali? Cunoștința de care eră puțin răspândită între oamenii din popor. Înainte de a tipări o foaie pentru ei, ar fi trebuit să se găsească dascăli zeloși, cari să-i învețe scrisul și cetitul. De altă parte, intelectualii copleșiți de influența culturii străine erau cu mult mai expuși pericolului de a se înstrină și depărta de tulpina neamului. Deci revista “Transilvania”, a cărei redactare fù încredințată secretarului prim George Barițiu, îi aveà mai mult pe aceștia în vedere decât păturile de jos ale poporului. Foaia ar fi putut să dea și un supliment poporal, dacă eră cine să-l scrie. Dar Barițiu a întâmpinat, și la început ca și mai târziu, foarte puțin sprijin moral și material din partea membrilor “Asociațiunii”.

Alegerea din Cluj a indispus atât pe Blăjeni cât și pe Sibieni și Brașoveni. Cei dintâi ar fi așteptat să fie ales Cipariu ca prezident al “Asociațiunii”, iar pe cei din urmă pare a-i fi mâhnit faptul că Șaguna a fost înlăturat din presidenție. Cel puțin așa reiese din epistola prezidentului Vasile L. Popu adresată în 22 Maiu 1868 lui Barițiu și în care spune, că revista “Transilvania” s’a născut “între grele dureri” având puternici contrari, dar dânsul “mai mult rezultat așteaptă pentru scopurile “Asociațiunii” dela răspândirea foii “Transilvania” în toate unghiurile locuite de Români, decât dela unul sau două stipendii pe an mai mult”. Apoi continuă: “Cum că literații noștri nu te sprijinesc în lucrare, e un lucru foarte dureros. Cauza zace în mare

parte în indolență, nepăsare – la mulți în răutate, - iară la cei mai mulți în lipsa timpului, și aceasta trebuie să ne fie de una mare mângâiere! Uită-te, preastimate Domnule și amice, eu din toată inima și din tot sufletul meu Te-aș sprijini în lucrările D-tale, că știu câte îți apasă umerii și inima, dar nu-mi ajunge timpul – când pot răsuflă de cele oficioase, îmi cade bine să răsuflu liber neocupat nici cu lucruri mai ușoare. Ca mine sunt toți aceia, cari sunt angajați publici, și mare parte, din aceștia stă inteligența noastră. Vin acum preoții, dascăli etc., aceștia săracii au alte griji, rari sunt între ei, cari întru atâta să nu fie cuprinși în grijile și lucrarea întru susținerea vieții, cât să le mai rămână timp și voie de a-și mai bate mintea (din trupul cel obosit) cu compunerea de articli pentru o foaie publică; las că și între aceștia ca și între angajați se vor afla unii, cari ar avea timp de a consacra și pentru scopul de sub întrebare, dară aceștia nu au poate atâta în camera lor sufletească, cât să poată de acolo împărtăși și pe alții?!”

“Am avea însă noi un soi de oameni independenți și apți a Te sprijini în lucrările D-tale, ca redactor, ba unii dintre aceștia ar avea încă și datoria a te sprijini, și aceștia sunt profesorii dela tot felul de școli;...însă aceștia se cuprind cu alte lucruri, o parte, - altă parte e în soldul inamicilor propășirii națiunii noastre. *Blăjenii, o parte năcăjită, pentru că nu s'a ales Cipariu de prezident*, nu numai nu vor a sprijini întreprinderea “Asociațiunii” cu edarea foaiei, ci lucră în contra; altă parte are altă ocupațiune mai sublimă – adevărată spirituală popească – să agiteze pentru unul și altul a-i ridică pe scaunul mitropolitan, în care lucrare însă de altminterlea foarte salutară nu se lasă a se conduce de binele public etc. al diecezei mitropolitane, ci numai de spirit de partidă. Sunt apoi alți profesori și profesorași, nu în Blaj, ci în *Brașov și Sibiu*, cari parte ca instrumente oarbe și sclavi supuși ai *Contrarului* (!) la tot ce nu miroase a pravoslavnice și nu are blavoslovenie arhierescă, parte ca contrari

personali și ai cauzei nu vor să știe de sprijinirea unei foi, care nu face proseliți pravoslavnici sau nu răspândește binecuvântările fericirii : fericiți cei săraci cu duhul etc.”.

Abstrăgând de ultimile șire, cu atacul nemeritat la adresa lui Șaguna (*Contrarul?*) și a profesorilor din Sibiiu și Brașov, - dintre cari, de dragul adevărului fie zis, cei mai de frunte au contribuit totdeauna, în marginile puterii și a talentului lor, la lucrările literare și culturale ale “Asociațiunii” – constatările prezidentului Popu indică o stare de lucruri, care în ce privește revista “Transilvania” se menține, durere, până în zilele noastre.

Dintre adunările generale conduse de prezidentul Vasile L. Popu cea mai reușită a fost cea din Năsăud (1870) atât în privința morală, cât și materială. Între cuvântările pregătite pentru acea adunare au fost și a lui Iosif Vulcan despre “Cântecele haiducești” și alui Iustin Popfiu despre ”Necesitatea culturii naționale”. Iar fondurile “Asociațiunii” s’au sporit atunci cu suma însemnată de 6874 fl. 50 cr., ca taxe de membri dela mai multe comune și dela particulari.

Cum înțelegea prezidentul V. Popu chemarea “Asociațiunii”, a arătat în mod clar în cuvântarea sa rostită la adunarea din Sas-Sebeș (1872), unde spunea că “Asociațiunea este menită să deștepte, să nutrească și să conserve simțul național, să scutească și să cultive limba și prin aceasta existența națională”. “Prin însoțirea noastră documentăm, că suntem demni succesori ai străbunilor noștri despre cari scrie Bonfiniu, că “s’au văzut a se luptă mai mult pentru limbă decît pentru vieață”, adecă mai mult pentru existența națională, decît individuală. Asociațiunea ridică și înalță reputațiunea națională cea căzută înaintea străinilor; în fine “Asociațiunea” face, ca pînăcând în cele politice suntem desbinați și în parte înverșunați unii în contra altora așazicând pînă la cuțite – pînăcând în cele confesionale suntem sfâșiați și înstrăinați de

cătră olaltă până la ura nedumerită, aici domnilor, aici la sinul mamei noastre, unde ascuțișele săgeților invidiei s’au tâmpit, unde veninul urei s’a lăpădat afară, aici tot cu aceleaș cuvinte române dulci ne îndulcim, toți suntem frați, toți mergem pe aceeaș cale, toți într’o înțelegere frățească, ca un trup și un suflet, facem pași înainte în literatură și cultură! Așa legați, domnilor, întru legăturile unității naționale vom ajunge la portul, la limanul dorit, la care tindem prin sprijinirea Asociațiunii”.

Ultima adunare condusă de prezidentul V. Popu a fost cea din Deva (1874) unde a fost reales ca president și pentru al 3-lea period (1874-1877) dar la începutul anului următor (17 Febr. 1875) muri. Adunarea generală din Reghiu 1875 alese pe Iacob Bologa ca prezident.

VI

Prezidenția nominală a lui Iacob Bologa nu durează decât 2 ani (1875-1877). De fapt însă el a avut parte însemnată în conducerea Asociațiunii timp de 18 ani (1870-1888): până la 1875 împreună cu V. Popu, iar după 1877 împreună cu Cipariu, pe care l-a substituit nu numai în ședințele comitetului central, ci și în conducerea tuturor adunărilor generale ținute în timpul prezidenției lui Cipariu, cu excepțiunea celei din Sibiiu, 1881. Bologa s’a interesat mult de soarta Asociațiunii și a contribuit cu mult zel la rezolvirea problemelor ei. Dacă a fixat pentru Asociațiune și probleme atât de grele, ca înființarea unei academii de drepturi, în schimb s’a gândit și la lucruri mai practice și mai realizabile. A muncit pentru înființarea școalei de fete, insistând la toate ocaziunile, ca propunerea făcută, în acest sens, de referentul școlar Anania Trombitaș la adunarea generală din Sighișoara (1879) să ajungă cât mai curând o realitate, ceea ce s’a și întâmplat în timp relativ destul de

scurt, căci în toamna anului 1886 școala aceasta s'a și deschis cu 43 eleve sub conducerea luminatului director Dr. Daniil P. Barcianu și cu sprijinul unor profesori bine pregătiți. Mai departe înțelegând Bologa, că adunările generale nu lasă în urma lor rezultate destul de durabile și că comitetul central nu e în stare a cunoaște trebuințele culturale din diferitele ținuturi, a stârunit pentru înființarea despărțămintelor, în fruntea cărora să fie așezați oameni cu pricepere, cu râvnă și interes statornic pentru chestiunile culturale, ca astfel spiritele să fie ținute în continuă trezvie și să nu fie lăsate a ațipi iarăș în obicinuita somnolență, după orice adunare generală pompoasă și reușită.

Credem, că Barițiu avuse în vedere mai ales meritele lui Bologa pentru Asociațiune, când îl caracterizase atât de frumos spunând, că erà un suflet candid și o inimă curată, întru care puteai citi ca prin un cristal transparent. “Știți Dvoastre, ce erà pentru Bologa Asociațiunea și nouele ei instituite?” Această întrebare o puneà Barițiu la 1888, curând după moartea lui Bologa, adunării generale din Abrud. Și iată cum răspundeà tot dânsul: “Ea erà după altarul religiunei sale al doile altar, la care se închinase el și căruia îi sacrificà într'o serie de ani spese, timp, călătorii obositoare pentru un om bătrân și adesea liniștea sufletească, de câteori simțià vreo cursă aruncată cu scop de a-i subminà și răsturnà sanctuarul limbei și al culturei noastre. Mic este el, modest și umilit ca bisericile religiunei noastre cele de lemn rămase din veacurile servituții, el însă este singurul sanctuar, care în loc să ne desbine în confesiuni sau în partide politice, ne adună și ne unește pe toți la o sfântă agapă, precum erà cea gustată de creștinii din biserica primitivă a lui Isus Cristos. “Rogu-vă aveți grije de Asociațiune și de tinerele sale instituite, luați măsuri preparative și pentru adunarea ei generală”. Acesta fu testamentul său, pe care ni-l lăsă cu limbă de moarte în 28 Maiu a. c.” (1888),

VII

În adunarea generală din Blaj (1877) fu ales Timoteiu Cipariu ca președinte al Asociațiunii, în care calitate a rămas până la moartea sa întâmplată în toamna anului 1887. Iar Bologa, deși îi va fi căzut cam greu să se întoarcă, după doi ani de prezidenție, iarăș la rolul său dintre anii 1870-1875, a rămas și mai departe în serviciul Asociațiunii ca viceprezident, după ce încercarea de a declina dela sine această distincție nu i-a reușit. Imediat după această alegere Bologa” exprimă adunării mulțumită pentru încrederea arătată adăogând , că ar fi dorit să se concreadă altui bărbat acest post; cu toate acestea fiind dânsul dat a respecta voința unanimă a membrilor, se supune.”

A rămas și a purtat cu însuflețire flamura culturii, conducând adunările generale din Sighișoara (1879), Turda (1880), Dej (1882), Brașov (1883), Orăștie (1884), Gherla (1885), Alaba-Iulia (1886) și Sibiu (1887). Insuflețirea lui pentru “Asociațiune” o exprimase în termeni călduroși mai ales în discursul ținut la adunarea generală din Orăștie. După ce arată, că “celebrul literat român, mult meritatul și prea eruditul președinte al Asociațiunii și preaînțeleptul conducător al adunărilor ei generale” e reținut de boală dela adunarea aceasta ca și dela altele anterioare, spune, că “lipsa ilustrului președinte din mijlocul celor ce aveau să învețe mult dela dânsul”cauzează tuturor întristare și supărare. “Încât însă mă privește întristarea și supărarea menționată numai pe mine – continuă Bologa – apoi iată vă mărturisesc de altă parte, domnilor, că eu pentru mine aflu o mare micșorare a asprimei aceloră în plăcuta mea pozițiune de vicepreședinte al Asociațiunii noastre, deoarece iată că în această

calitate a mea ocup din nou și cu mândrie acest loc ... și stau acuma în fruntea atâtor suflete nobile de ale Românilor, cari au alergat și aleargă întru ajutorul neamului lor, cari s'au adunat și se adună, ca să se sfătuiască, cum ar putea să-și mântue neamul mai cu înlesnire și mai sigur de nevoile, care îl apasă de secolii... Am eu, fraților, spre marea mea bucurie, o bogată și prea însuflețitoare experiență; m'a convins praxa de 13 ani, de când mă ocup și eu ca președinte și ca vicepreședinte al "Asociațiunii" noastre mai cu deadinsul și mai de aproape cu afaceri de ale ei: că toți aceia, din cari constă ea și cari îi compun adunările generale, va să zică: membrii aceleia sunt toți bărbați ai buneii ordini; țin cont de recerutul tact și de buna cuviință; profită cu cumpăt de drepturile, ce le acoardă, și împlinesc cu devoțiune datorințele, ce le impun statutele, pe al căror teren s'a înființat și există această Asociațiune, și că nici unul dintre acei membri și niciodată n'a pierdut dinaintea ochilor, că dacă e ca să se susțină și să prospereze această reuniune românească, trebuie să se observe cu toată strictețea al 3-lea §. din statutele ei, după care în adunările acestei Asociațiuni" sunt oprite orice debateri asupra obiectelor religioase și politice, încât acestea privesc la prezent".

Animat de aceste sentimente si-a îndeplinit președintele Bologna chemarea sa, îndeplinind totodată și dorința președintelui Timoteiu Cipariu, care chiar din momentul alegerii sale a declarat, că "nu se opune voinței generale a adunării și suscepe sarcina și în această etate înaintată, sperând în ajutorul vicepreședintelui, comitetului și celorlalți oficiali și membrii ai Asociațiunii, rugând în fine pe toți să aibă înaintea ochilor totdeauna această instituțiune mântuitoare. Iar recunoștința și iubirea sa și-o manifestă prin donarea unui lot de stat în valoare de 500 fl. v. a. (seria 1001 Nr. de câștig 16 din 15 Martie 1860) dispunând ca aceasta să stea sub administrarea "Asociațiunii", iar venitul anual (cuponii) și cel eventual al sortirei să se

împartă egalmente între fondul academiei române de drepturi și între fondul teatrului român”.

În cât privește activitatea lui Cipariu în cadrele și pentru scopurile Asociațiunii, știm că ea s’a desfășurat în mod impunător mai ales în cei dintâi 6 ani de existență ai Asociațiunii, sub prezidenția lui Șaguna, când Cipariu a condus adunările generale din Blaj (1863) Hațeg (1864) și Abrud (1865) contribuind la înălțarea prestigiului Asociațiunii și prin savantele și temeinicile sale disertațiuni, cum a fost cea ținută la Brașov (1862) “Despre limba și literatura română” cea din Abrud (1865) despre tablele cerate ori cea din Alba-Iulia (1866) “despre ortografie și principiul etimologic”.

Dela 1877-1887 vârsta înaintată și starea debilă a sănătății nu i-a mai îngăduit să participe la lucrările Asociațiunii, cu atâta stăruință și cu acelaș rezultat ca în tinerețe. Din strălucirea numelui său se resfrângeau însă raze luminoase și asupra instituțiunii culturale, care onorându-l cu scaunul de președinte s’a onorat pe sine și despre care spunea octogenarul Cipariu în adunare generală din Sibiu (1881), că a fost înființată “prin zelul, stăruința și patriotismul general al tuturor bărbaților de inimă și devotament”, voind să îndemne prin această constatare și generația, ce avea să urmeze, a se interesa mai de aproape și cu mai multă bunăvoință de soarta “Asociațiunii”.

VIII.

După moartea lui Cipariu și a lui Bologa adunarea generală din Abrud (1888) “alege prin aclamațiune”, cu o generală însuflețire ca președinte pe Gheorghe Barițiu, iar ca vicepreședinte pe Nicolae Popea vicar arhiepiscop și în curând episcop al Caransebeșului. Alegerea acestuia din urmă fiind însă dificulată din partea guvernului ungar, adunarea ținută în anul următor la

Făgăraș a ales ca vicepreședinte în locul lui Popea pe arhimandritul și vicarul arhiepiscopesc. Dr. Ilarion Pușcariu, iar ca secretar prim în locul lui Barițiu pe profesorul seminarial Ioan Popescu, 1889-1991, și ca secretar al 2-lea pe prof. Dr. Ioan Crișian, pe care îl precedaseră, în aceeași calitate, Antoniu Vestemian, I. V. Rusu. Dr. Iosif Hodoș și Dr. D. P. Barcianu.

În anele de până acum ale "Asociațiunii" nu se poate găsi o prezidenție mai meritată decât a lui Barițiu. Din momentul înființării și chiar de mai înainte nimeni n'a priveghiat, nu s'a îngrijit de soarta acestei instituțiuni mai mult decât Gheorghe Barițiu, care 28 de ani neîntrerupt a fost secretarul și sufletul "Asociațiunii", iar în cei din urmă 5 ani ai vieții lui (1888-1893) a condus-o ca președinte.

Pe lângă Șaguna, Cipariu și I. cav. de Pușcariu știm, că și Barițiu a fost un însuflețit sprijinitor al lucrărilor întreprinse pentru înființarea Asociațiunii. Urmând invitații lui Șaguna, a elaborat și el un proiect de statute și un plan de acțiune foarte vast și variat, pe care "Asociațiunea", deși l-a primit chiar din l-a adunare generală (1861), nu l-a putut desăvârși, în toate punctele sale, nici până în ziua de azi. În sensul acestui program alcătuit de Barițiu, Asociațiunea ar fi fost chemată să îngrijească de cele mai bune cărți didactice pentru școalele populare, de compunerea unui compendiu din istoria Transilvaniei pentru popor și pentru școalele inferioare, de îmbunătățirea agriculturii, horticulturnei, a pomăritului și a pădurilor, mai departe să dea descrieri comparative despre locuitorii, porturile și obiceiurile din diferite ținuturi românești, să se ocupe cu chestiuni de igienă, fiziologice și psihologice, cu privire la poporul român; să pregătească o colecție de cele mai bune balade românești ardelenene, să adune toate inscripțiile romane din Transilvania, să studieze în mod comparativ flora Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei "cu numiri românești și cu observațiuni medicale, care să meargă în paralele cu

creința sau știința, ce o are poporul despre puterea vindecătoare sau veninoasă a plantelor patriotice.” Acest program de 15 puncte putea oferi îmbelșugat material de studio pentru toți cei ce mânuiau cu condeiu și cari ar fi fost chemați să dea secretarului și redactorului Barițiu mâna de ajutor la revista “Transilvania”. Un singur om însă, oricât și-ar fi dat silința, nu putea să realizeze programul acesta vast și frumos, precum nu l-a putut, nici Barițiu. Cauza trebuie căutată în lipsa de sprijin și de interes din partea acelorora, cari ar fi putut să contribuie la “Transilvania” cu mult puținul lor, scriind fiecare, ce și cum s’ar fi priceput. Dar nu s’a întâmplat așa. Ci, după cum văzurăm, Barițiu a rămas dela început aproape singur la “Transilvania” așa că nu era numai redactor al acestei foi, ci de multe ori trebuia să o scrie singur din capăt până la sfârșit. Și fiindcă între îndeletnicirile lui științifice cea mai de căpetenie eră istoria națională, “Transilvania” deveni încetul cu încetul o revistă istorică, primind caracterul unei foi de specialitate. Neobositul Barițiu scria fără încetare la studii istorice, dintre cari unele cu bun temei și cu destulă pătrundere – când aveà timp să lucreze cum se cade – iar altele, cele făcute din necesitatea momentului, din lipsa de alt material, cu care să umplă foaia, natural că au rămas mai de a doua mână. Aceste scrieri ale lui Barițiu, precum și mulțimea de documente, publicate în “Transilvania” nu putură să atragă un număr mai însemnat de cititori pentru foaia “Asociațiunii” așa că în scurt timp se ivi pe urma revistei “Transilvania” un deficit de 4000 fl. Atunci se auziră voci de nemulțămire, cari îl făcură pe Barițiu să-și ceară în 6 ani de 4 ori dimisia dela redactarea revistei, dar era totdeauna din nou rugat să mai rămână, ca să nu zădărnicească întreprinderea. Și el se înduplecă și rămâneà, cu toate că, după cum însuș spune, de multe ori ar fi dorit “să scape din iobăgia, în care fu aruncat sub titlul foarte frumos de secretar primar și de redactor”. Amărăciunea lui trebuie să fi fost mare, când în ședința comitetului din 10

Noemvrie 1874 s'a aflat un membru, care a propus, ca renumerațiunea redactorului să fie redusă dela patru la două sute de florini. Propunerea, deși nu s'a primit, l-a atins foarte dureros pe Barițiu și l-a îndemnat, să destăinuiască, câtă muncă și osteneală îl costă redactarea foii. Spune, că el nu s'a obligat niciodată să scrie singur foaia, ci a primit a fi numai redactor, care să aranjeze materialul, ce va sosi dela alții. Dar acum vede, că singur trebuie să scrie aproape foaia întreagă. "Și dacă ar fi numai cu scrisul; dară studiul de fier, preparațiile de săptămâni și luni întregi, pe care le cere un singur articol, să fie luate întru nimic? dară înmulțirea necurmată a bibliotecii private, în lipsa unei biblioteci publice, costă zeci și sute...Numai literații să trăiască cu apă și cu aer? De când oare acei, cari se ocupă toată viața lor cu literatura, sunt condamnați a flămânzi, a umbla golani și totuș a da de pomană? Destăinuiește mai departe Barițiu, că pentru "Transilvania" a lucrat câte 800 de oare la an și i s'a plătit pe 2 oare un fl., pe când dela Gött din Brașov ca redactor al "Gazetei" primia renumerațiune îndoită; a dăruit deci națiunii muncă neplătită în valoare de 2400 fl. și încheie: "Desfidem pe oricare dintre literații noștri de dincoace de Carpați, afară numai de doi, ca să ne arate când au donat d-lor pentru scop literar asemenea sumă, fie în bani, fie în laboare".

Lipsa de interes a publicului pentru "Transilvania" a adus și sistarea ei pe câțeva vreme, la 1879, și înlocuirea prin câteva fascicole de "Anale". Dar nu numai față de revistă, ci și față de "Asociațiune" însăși începuse a se manifesta nepăsarea publicului și critica necruțătoare a câtorva pretențioși, cari reduceau la zero tot ce lucruse "Asociațiunea" dela înființarea ei și nu erau mulțamiți cu nimic, ce se făcea la Asociațiune, în cursul anilor sau cu prilejul adunărilor generale, pe cari le socoteau ca fiind împreunate cu preamultă risipă de timp și de bani. Referitor la această împrejurare, scrie ma târziu Barițiu: "Sau aflat unii oameni, cari crezuseră, că e păcat să umble membrii în fiecare an

dintr'un colț de țară în altul, perzând timp și făcând spese considerabile de călătorie, în loc de a trimite acei bani la comitet spre a se înmulți fondul, ca să ajungă pentru burse la tinerime, iară dâșii să-și vază în timpul verii de afacerile lor economice. Bună idee și aceasta, însă de o sută de ori eră și mai este de preferit dorința și voința de a conveni oamenii chiar din cele mai depărtate districte ale țării, a face cunoștință, a se încălzi spiritele unul de altul, a conversa și a se deprinde în *limba lor națională*, a face studii etnografice și chiar economice, a da tinerimei ocaziune de a se deprinde în arta muzicii vocale și instrumentale, a se apropiă de bătrâni, ca să nu se curme tradițiunile dintre o generațiune și alta, în fine, ce să mai ascundem mâța în sac, a micșorà și fiorile dintre o confesiune și alta. Toate aceste foloase cumpănesc mai mult decât fonduri de sute de mii în ochii tuturor, câți văd mai departe în viitor. Unde mai punem și disertațiunile științifice și artistice, cu care se deșteptase în câțiva ani o nobilă rivalitate între mai mulți literați de ai noștri, până când, tocmai în anul 1879 se aflară unii nefericiți misantropi, cari strigară în adunarea dela Sighișoara, că producțiuni de acelea ar fi numai o deșertăciune. La noi arta oratoriei și așa este foarte puțin cultivată atât în biserică, cât și în lumea profană; să o mai scoatem și din incinta științelor, din societățile literare și științifice, să nu dăm loc de exerciții nici artei poetice?"

Criticile la adresa "Asociațiunii", pe Barițiu, care muncise atât de mult pentru promovarea intereselor ei, îl supărau și adeseori îl îndemnau să răspundă cu o asprime destul de simțită ca la 1880, când spunea următoarele cuvinte tari și adevărate: "Cu mijloace mici nu se pot ajunge scopuri mari, nici a se realizà planuri vaste. Cea mai grea asuprire și mai mare nedreptate se face Asociațiunii atunci, când se cer dela ea lucruri, pe cari le poate executà nu o reuniune modestă, ci un guvern, în a cărui administrațiune se dau milioane, sau măcar vre-un cler, care dispune de venituri anuale cu sutele de mii. Este un

testimoniu de lene și decadență, când se așteaptă, ca pentru sute de mii și milioane să cugete și să facă totul numai 10-12 oameni, iară mulțimea cea mare să stea cu mâinile în sân, fără a voi să sacrifice, dacă nu laboare și sudoare de ani întregi, cel puțin *atâția bani, câți se dau pe fumul de tutun* (!) Este un semn rău, când oamenii uită, că “Asociațiunea transilvană” nu are potestate executivă; este însă și mai rău, când lipsește spontaneitatea, voința fermă de a-și face ei înșiși binele, fără a fi împinși de spate”.

Ca președinte și-a Barițiu să entuziasmeze publicul prin cuvintele sale, prin amintirile duioase și edificatoare ale vieții sale de muncă și jertfă neprețată. Iar când făcea scurte repriviri asupra dezvoltării Asociațiunii, schiță în mod pătrunzător împrejurările grele, în cari s’a înființat și a trăit “Asociațiunea” și despre rezultatele activității ei lăsa cifrele să vorbească în glasul lor rece, dar convingător. Astfel la adunarea generală din Hațeg (1891) făcea Barițiu în cuvântul de deschidere următoarele constatări, privitoare la activitatea Asociațiunii: “Membrii acestei societăți știu între altele, că dânsa în lipsa cea mare, ce se simțise atât de inteligența superioară, (juriști, medici, ingineri, profesori gimnaziali, agronomi, silvicultori) în cei dintâi 20 de ani împărțise până în 1881 la *120 de studenți 29581 fl.*; la 273 învățăcei de meserii 4910 fl., la școale lipsite 3400 fl., ca premii literare 601 fl.; preste aceasta cele două expozițiuni de încurajare una la Brașov în 1862, alta la Sibiu în 1881 au costat pe membrii și pe exponenți peste 20.000 fl., modestul organ al Asociațiunii “Transilvania”, care-i servise totodată de magazin pentru o sumă de documente istorice și pentru multe disertațiuni literare și științifice foarte prețioase, a costat și ea câteva mii. Din 1881 încoace se poate produce altă serie și grupă de cifre în sute și mii, date tot numai cu scop de a înainta cultura la poporul român, până la suma considerabilă de peste 70.000 fl., dedicați educațiunii sexului femeesc în școală și în internat, ceea ce nu se mai putea

trăgână cu nici un preț decât numai cu rizicul de a rămâne noi între toate popoarele monarhiei de batjocura altora și de a provoca compătimirea Românilor din țara vecină”.

Sumele înșirate de Barițiu la 1891 s’au sporit în mod considerabil încât un conspect sumar de pe anii 1861-1911 ne prezintă următoarele rezultate finale:

Asociațiunea a dat în acești 50 de ani următoarele burse și ajutoare :

1) Burse pentru studenți.....	95,488-	cor
2) Ajutoare pentru meseriași.....	16,160-	“
3) „ la diferite școli.....	7,826-	“
4) “ bibliotecilor gimnaziale din Blaj și Brașov.....	-720.-	
5) Premii pentru cărți.....	3,023.50	”
6) Imprumuturi.....	-600.-	„
		123,811.50 cor

Ce sume s’au cheltuit pentru școala de fete cu internat, pentru înființarea și înzestrarea Muzeului, pentru Enciclopedia Română, pentru “Biblioteca populară”, care e starea de azi a fondurilor “Asociațiunii” și menirea diferitelor ei fundațiuni, se va vedea din cuprinsul capitolelor speciale.

La sfârșitul vieții sale Barițiu ar fi putut privi cu satisfacție și cu liniște sufletească asupra activității sale, închinată Asociațiunii, pentru care nici unul din contemporani nu jertfise mai multă muncă. Dar sufletul lui n’a fost urzit să cunoscă liniștea în viața aceasta. Probleme și planuri mari îl frământau neîntrerupt. Precum dăduse la 1861 programul cel vast pentru a îndruma activitatea Asociațiunii, tot astfel și în ultima adunare generală condusă de dânsul (Sibiu 1892) mai fixează unele puncte însemnate, la a căror realizare ar trebui să se gândească și astăzi membrii și sprijinitorii Asociațiunii.

După ce înșiră jertfele cele multe, aduse de popor pe altarul culturii, după ce arată instituțiile ce s'au creat cu sprijinul și sub aripile ocrotitoare ale bisericilor române, veteranul Barițiu adresează contimporanilor săi și posterității următoarele cuvinte de îmbărbătare: "De vom susține, că dela pacificarea țării, cam de 40 de ani încoace, poporul român din această parte a monarhiei, a dat pe lângă toate enormele impozite de stat și comunale cel puțin *treizeci de milioane pentru cultura sa*, nu am exagerat nici cu un denar. De aici apoi se poate înțelege, cum Asociațiunea, reuniunile private, ca cea de teatru și reuniunile femeilor sunt adeseori date uitării ca Cenușotca cea ascunsă după cuptor. Această instituțiune a noastră însă nici nu are pretensiuni, care să poată spăria pe cineva. După experiența făcută de atâția ani, și în vederea progreselor mijlocite prin cleruri, dorințele ei sunt din cele mai moderate. Ea nu cere, deocamdată, decât numai un mic fond de 120,000 florini, din ale cărui venituri să poată fi asigurate salariile și celelalte trebuințe didactice ale școlii civile de fete cu 5 clase afară de clasele elementare... Un alt fond, a cărui asigurare o dorește Asociațiunea, ar fi iarăși foarte modest, adică *numai patru sute de mii* pentru asigurarea de școli comerciale și altele reale cu câte 4 clase. Este timpul suprem, ca în toate comunele românești cu câte două până la cinci mii și mai multe suflete să prindă rădăcini un comerț real, onest, sănătos, prin care poporul să fie apărat de spolieri și de corupțiuni grețoase. În același timp avem să îndreptăm pe o parte bună a tinerimii către științele tehnice și militare, care dau și vor mai da veacuri întregi la sute de mii pâne sigură câștigată cu onoare. Iată tot ce mai cere Asociațiunea Dv. dela poporul întreg: o sumă totală numai ceva peste jumătate milion floreni. Că Asociațiunea știe să administreze averea sa cu credință și devotament, credem, că V-a dat probe și până acum. Și comitetul stă gata să vă dea sama și pe anul expirat.

IX.

Murind prezidentul George Barițiu, următoarea adunare generală, ținută în Octomvrie 1893 la Năsăud, o conduce viceprezidentul Dr. Il. Pușcariu. În 1894, adunarea din Sebeș alege ca prezident pe canonicul I. M. Moldovan, care conduce “Asociațiunea” împreună cu viceprezidentul Dr. Il. Pușcariu până la 1901, când adunarea din Sibiiu alege în locul lor pe meritosul Dr. Alexandru Mocsonyi ca prezident și pe Iosif St. Șuluțu ca viceprezident, iar dela 1904 funcționează acesta din urmă ca prezident până la începutul anului 1911, fiind ajutat în conducerea “Asociațiunii” de vrednicul viceprezident, profesorul din Brașov și academicianul Andreiu Bârseanu.

În locul primsecretarului Ioan Popescu fù ales, la 1894, asesorul Zaharie Boiu, căruia îi urmează Dr. Cornel Diaconovici 1895-1906, iar de atunci încoace actualul primsecretar Octavian Goga.

Postul de secretar II a fost ocupat, după moartea prea timpurie a regretatului Dr. Ioan Crișan (21 Oct. 1892) de următorii: Dr. Amos Frâncu, Ioan Pop-Reteganel, Dr. Vasile Bologna, Dr. Ilie Beu, Ioan I. Lăpădatu și Octavian Tăslăuanu.

Cei mai mulți dintre acești conducători ai “Asociațiunii” fiind și azi în viață, iar faptele și însușirile celor dispăruți în anii din urmă fiind încă vii în memoria contimporanilor, urmează, că grija de a schița vrednicia și meritele lor pentru “Asociațiune” și de a arăta progresele realizate de acest așezământ cultural sub conducerea lor, trebuie lăsată în sarcina viitorului.

Atâta putem spune, că cu moartea lui Barițiu se încheie o însemnată epocă în viața “Asociațiunii”, epoca consolidării, după care urmează mai cu

seamă dela 1896 încoace, - de când “Asociațiunea” a început să extindă propaganda sa culturală și peste granițele Ardealului – epoca expansiunii.

Încă la 1875 era să se țină adunarea generală a “Asociațiunii” în Lugoj, în sensul hotărârii luate în adunarea generală din Deva (1874). Dar chibzuind conducătorii “Asociațiunii” mai cu temeiu asupra acelei hotărâri au aflat, că ea era pripită și la caz, că ar fi fost dusă la îndeplinire, ar fi putut eventual să pericliteze “Asociațiunea”, care pe atunci era numai “transilvană” și nu avea drept a se extinde și asupra Românilor din părțile bănățene sau ungurene ale țării. Deaceea într-o adunare extraordinară, ținută în vara anului 1875 la Alba-Iulia, au decis să abandoneze planul acesta și să rămână cu adunările generale tot numai între granițele Ardealului ca și mai nainte.

Au trebuit să treacă alte două decenii până când “Asociațiunea” a fost adusă în situația de a putea lărgi hotarele propagandei sale culturale. La 1895 cerând guvernul unguresc modificarea statutelor și eliminarea, din titulatura “Asociațiunii” a termenului “transilvană”, - pe care anume motive de ordin politic nu l’ar putea admite la o societate românească, pe când la cele șasești el e admis până în ziua de azi – conducătorii “Asociațiunii”, după serioase debateri, s’au învoit să facă modificarea impusă de guvern.

Și astfel, în anul următor (1896) s’a putut ține în Lugoj cea dintâi adunare generală a “Asociațiunii”, sub conducerea prezidentului I. M. Moldovan, care spunea cu acea ocazie:

“Acesta e primul pas ce-l face Asociațiunea scoborând coasta munților și înaintând spre marginile extreme ale țărâmului ocupat de neamul nostru. Legătura sângelui și a limbei, cari încheagă și țin laolaltă deosebitele națiuni și produc diversitatea lor – legătura sângelui și a limbei, cari la Români totdeauna s’au manifestat cu tărie neînvinșă, încât zisa lui Bonfiniu, că Românul mai mult a luptat pentru limba, decât pentru viața sa, este adevăr

istoric în deplina putere a cuvântului – aceste legături puternice făcură, că adunarea ținută în anul trecut la Blaj să se supună invitării frățești și să prefigă locul adunării prezente între frații, ce locuiesc această regiune încântătoare. Fie de bun augur pasul acesta! și contribuiască el cu îmbelșugare la producerea acelor fructe, pe cari toți le dorim și așteptăm dela însoțirea, ce ne-a întrunit aci..... Totdeauna brânele noastre trebuie să fie încinse, brațele înarmate. Trebuie să cucerim formal terenul împedecat cu greutatea felurite, și altora, cari se află în pozițiuni mai favorabile, de tot necunoscute”.

Deosebit de importante sunt și cuvintele rostite atunci, în numele Bănățenilor, de profundul cugetător Dr. Alex Mocsonyi, care spunea între altele: ”Simțit-am cu toții, că adunarea aceasta are să fie un eveniment de mare importanță pentru nizuințele și interesele noastre culturale. Prin aceasta se dă rămadă un *zid de despărțire între frații de acelaș neam, setoși de aceeași cultură. Asociațiunea noastră în această adunare se desbracă de caracterul ei provincial, se proclamă principiul solidarității naționale pe terenul cultural.....* Noi pricepem cu toții, că pentru un popor luptă mai nobilă decât lupta pentru cultura sa proprie nici că s’ar putea închipui.

Dar lupta aceasta nu este o luptă sângeroasă, o luptă cu foc și cu fer, nici o luptă pentru interese meschine. Este luptă cu armele cele mai nobile ale minții și inimii, pentru idealuri mărețe și neperitoare. Iar idealurile acestea izvoresc din sentimentele lor religioase, naționale și patriotice. Și cutez a afirmă fără sfială, că aceste sentimente nobile la nici un popor nu sunt mai armonios contopite decât la poporul român. Chiar și în secolul nostru, despre care, precum știm, dintr’o parte, nu scrutez cu câtă îndreptățire, dar negreșit cu oarecare predilecțiune, mereu se afirmă, că ar fi secolul necredinței, chiar și în secolul acesta noi cu satisfacțiune putem susține, că nu există popor, care ar fi mai evlavios, care s’ar alipi cu mai multă căldură de inimă la credința sa

moștenită dela strămoși, decât poporul român.... ...Sunt convins, că patriotismul poporului român, izolat de sentimentele sale religioase și naționale, s'ar usca ca o creangă ruptă de pe trunchiul ei. În această armonioasă trinitate a sentimentelor mai înalte și mai nobile ale inimii omenești se manifestează acel idealism nobil al poporului român, care formează trăsătura fundamentală a caracterului său național. Din această indisolubilă trinitate a sentimentelor religioase, naționale și patriotice răsare în deplina sa splendoare geniul național al poporului român.... Eu nu preget a da expresiune fermei mele credințe că până când poporul român va fi inspirat de bunul său geniu, până când noi, inteligența, fideli acestuia, ținem neclintit, ca la o dogmă nerăsturnabilă, la convingerea, cumcă cultura poporului are să fie *creștină, națională și patriotică*, până atunci poporu român în fața tuturor pericolelor amenințătoare, poate exclamă liniștit: *afară de frica lui Dumnezeu altă frică nu cunosc!*”

După Lugoj a urmat Beiușul (1849), Băile Erculane (1900), Oravița (1902), Baia-Mare (1903), Timișoara (1904), Șimleul (1908) ș. a., năzuințele de cucerire ale Asociațiunii întâmpinând pretutindeni inimi deschise și primitoare pentru toți ceice muncesc sub flamura Asociațiunii, în numele culturii și al progresului, îndemnați de nobila dorință de a trezi poporul român din toate ținuturile la conștiința de sine, de a-l învăța să-și prețuiască mai bine comorile sufletului și de a revărsa asupra lui darurile cele bogate ale culturii naționale: “ale sale dintru ale sale!”

În anii din urmă s'a ivit și părerea, că Asociațiunea ar trebui să-și extindă propaganda sa binefăcătoare și asupra părților arădane, unde adevărat că există o instituțiune similară: “Asociațiunea arădană”, dar aceasta, constatăm cu părere de rău, a tânjit multă vreme în nelucrare și dormitează mereu.